

Fylkesmannen
i Oslo og Akershus

ORIENTERING OM MELDEPLIKT OG LEGERES BEGJÆRINGSKOMPETANSE

Innledning

Fylkesmannen i Oslo og Akershus behandler melding om behov for eller begjæring om opprettelse eller endring av et eksisterende vergemål for voksne personer. For at Fylkesmannen skal kunne behandle slike meldinger eller begjæringer, og vurdere om lovens vilkår er oppfylt, har vi behov for enkelte opplysninger og dokumentasjon. Hvem som kan sende inn en slik melding eller begjæring, når man har meldeplikt, hvilke vilkår som må være oppfylt, og hvilke opplysninger og dokumentasjon som må legges frem vil bli gjennomgått under. Meldingsskjema/begjæringsskjema finner du under «nyttige skjema» på www.vergemal.no.

Dette er en generell veiledning. Dersom du har konkrete spørsmål angående saken kan du ta kontakt med Fylkesmannen.

Rettsregel

Meldeplikten for institusjoner og andre er regulert i vergemålsloven § 57 mens legers rett til å begjære vergemål følger av lovens § 56 første ledd bokstav d. Bestemmelsen om meldeplikt i vergemålsloven § 57 første ledd lyder slik:

«Må det antas at det er behov for vergemål for en person som er innlagt i institusjon, skal institusjonen melde fra til fylkesmannen. Meldeplikten gjelder også ansvarlig for kommunens sosialtjeneste og kommunens helse og omsorgstjeneste utenfor institusjon. Meldingen skal begrunnes.»

Bestemmelsen i vergemålsloven § 56 første ledd lyder slik:

«Fylkesmannen treffer vedtak om opprettelse eller endring av vergemål av eget tiltak eller etter begjæring fra [...] d) behandlende lege eller tilsynslege ved helseinstitusjon der personen er innlagt eller bor.»

Meldeplikt

Meldeplikten gjelder, for det første, institusjoner hvor personen med mulig behov for vergemål er innlagt. Videre gjelder meldeplikten for ansvarlig for kommunens sosialtjeneste og kommunens helse- og omsorgstjeneste utenfor institusjon. NAV anses indirekte å være omfattet av meldeplikten da det er et underliggende kommunalt organ. Statens sivilrettsforvaltning (vårt klageorgan) har også fastslått at meldeplikten gjelder for fastleger.

Det følger av vergemålslovens forarbeider at hensikten med bestemmelsen er at alle institusjoner som tilbyr personen omsorg og pleie skal omfattes. Bakgrunnen for bestemmelsen er behovet for å fange opp tilfeller hvor beboer på institusjon eller hjemmeboende personer som mottar pleie- og omsorgstjenester fra kommunen ikke er i stand til å ivareta egne økonomiske og/eller personlige interesser på grunn av sin helsetilstand. For at det skal være mulig har man pålagt de som utfører slike tjenester meldeplikt.

Det vil først og fremst være personer som har kontakt med den hjelpetrequende som vil kunne oppdage behov for vergemål eller endring av eksisterende vergemål. Disse personene må derfor ha kunnskap om meldeplikten, da det vil være en forutsetning for å overholde den. Det er følgelig viktig

at de som er ansvarlige innad i institusjonen eller i kommunens sosial-, helse eller omsorgstjeneste informerer de ansatte om denne plikten.

Meldeplikten aktualiseres når det antas å være behov for at det opprettes nytt vergemål¹ – eller at det er behov for endring i et eksisterende vergemål

Legers adgang til å begjære opprettelse eller endring av vergemål

Den vergetrengendes behandlende lege/tilsynslege kan, i likhet med personens nære pårørende, begjære opprettelse eller endring av eksisterende vergemål, jf. vergemålsloven § 56 første ledd. Den som begjærer skal begrunne søknaden. Hvilke opplysninger som er relevant ved en slik begjæring følger av gjennomgangen av vilkårene for vergemål under.

Meldingen/begjæringens innhold

En melding om behov for vergemål skal inneholde en beskrivelse av personens tilstand og en vurdering av på hvilke områder personen antas å ha behov for bistand. Hvilke opplysninger som er relevant ved en slik melding følger av gjennomgangen av vilkårene for vergemål under.

Meldingen/begjæringen skal, dersom det er mulig, også inneholde forslag til egnet verge. Ansatte i pleie- og omsorgstjenesten vil ha bedre forutsetning for å vurdere om personen har pårørende eller andre nærstående som bør oppnevnes som hans eller hennes verge. Opplysninger om personer som ikke bør ha dette vervet, for eksempel fordi man har mistanke om at vedkommende utnytter personen økonomisk eller fordi det er et høyt konfliktnivå blant personens pårørende, bør også fremgå. Fylkesmannen er ikke bundet av forslaget, men det vil gi oss en bedre forutsetning for å vurdere hva som er til den vergetrengendes beste.

Ved melding om behov for endring av eksisterende vergemål vil slike opplysninger også kunne være av stor betydning for Fylkesmannen. Gjennom utføring av pleie- og omsorgsoppgaver vil man kunne få mistanke om at oppnevnt verge ikke ivaretar den vergetrengendes interesser på en god måte. Det følger av lovens forarbeider at det skal meldes fra ved behov for bytte av verge. Slik lovbestemmelsen er utformet er det imidlertid uklart om loven pålegger en plikt til å melde fra i disse tilfellene da et bytte av verge ikke omfattes av en endring av selve vergemålet. Fylkesmannen er imidlertid avhengig av tilbakemeldinger når det gjelder vergens utførelse av sitt verv, og det er derfor svært viktig at vi mottar melding dersom man mener at vergen ikke ivaretar personen med verge på en tilfredsstillende måte.

Rett til selvbestemmelse

Utgangspunktet er at myndige personer selv kan ta beslutninger av betydning for eget liv. Dette utgangspunktet gjelder også for personer det er søkt om opprettelse av vergemål for eller som har fått oppnevnt verge. Forutsatt at han eller hun er samtykkekompetent, og forstår hva vergemål innebærer, skal den vergetrengendes vilje og selvbestemmelsesrett respekteres. Dersom Fylkesmannen har dokumentasjon på at personen er samtykkekompetent, og at han eller hun ikke ønsker vergemål, vil Fylkesmannen som hovedregel måtte respektere dette. Det samme gjelder dersom personen ønsker at en bestemt person oppnevnes som verge og vedkommende oppfyller lovens krav til egnethet (i vurderingen av dette kravet inngår blant annet en kredittsjekk).

Ved vurderingen av samtykkekompetanse legger Fylkesmannen normalt til grunn personens tilsynslege eller fastleges vurdering av hva personen er i stand til å ta stilling til.

¹ Vergemålsforskriften § 12 tredje ledd

Vilkår for opprettelse av vergemål

For at Fylkesmannen skal kunne opprette ordinært vergemål – vergemål uten fratakelse av rettslig handleevne - for voksne personer må fem vilkår være oppfylt, jf. vergemålsloven § 20. Disse vilkårene knytter seg til: 1) personens fysiske eller psykiske tilstand, 2) at personen ikke er i stand til å ivareta sine egne interesser, 3) at det ut fra en totalsituasjon må foreligge et behov for verge, 4) at det må foreligge en årsakssammenheng mellom personens tilstand og personens manglende evne til å ivareta egne interesser og 5) skriftlig samtykke fra personen selv hvis vedkommende er samtykkekompetent. For at Fylkesmannen skal kunne vurdere om vilkårene er oppfylt må det vedlegges, eventuelt ettersendes før begjæringen/meldingen er behandlet, en legeerklæring fra fastlege/tilsynslege. Skjema for legeerklæring finner du under «nyttige skjema» på www.vergemal.no. For mer informasjon om hva som ligger i vilkårene over se punktene under:

- 1) Det første vilkåret knytter seg til personens tilstand. Følgende tilstander vil oppfylle dette kravet: sinnslidelse, demenssykdom, psykisk utviklingshemming, rusmiddelmissbruk, alvorlig spilleavhengighet eller alvorlig svekket helbred.
- 2) Personen må være ute av stand til å ivareta egne personlige interesser, typisk representasjon overfor offentlig myndighet, og/eller økonomiske interesser. Det skal ikke opprettes vergemål for personer som i rimelig grad er i stand til å utføre de oppgaver og plikter som forventes av en voksen habil person under tilsvarende omstendigheter og som er nødvendige for å fungere tilfredsstillende i samfunnet.
- 3) Det må, ut i fra personens totalsituasjon, foreligge et behov for vergemål. Fylkesmannen skal vurdere om personens hjelpebehov kan ivaretas med mindre inngripende tiltak. Hvilke tiltak som kan være aktuelle vil variere fra person til person. For yngre personer kan for eksempel frivillig forvaltning gjennom NAV dekke personens hjelpebehov. En vanlig fullmakt, eller ordninger som legalfullmakt eller fremtidsfullmakt/vedvarende fullmakt vil også kunne dekke personens konkrete behov for hjelp. For mer informasjon om fremtidsfullmakt og legalfullmakt se informasjonsskrivets siste side.

Det er viktig at det fremgår tydelig hva personen har behov for hjelp til. Vergemålets omfang, som setter rammene for hva vergen kan og ikke kan gjøre, skal begrenses til personens hjelpebehov. Hvis personen bare har behov for hjelp til økonomiske forhold skal det kun krysses av for dette i begjærings- eller meldeskjemaet. Det samme gjelder dersom personen kun har et begrenset behov for bistand på andre områder.

- 4) Personens manglende evne til å ivareta egne interesser må ha sammenheng med personens helsetilstand (punkt 1). Dersom manglende evne ikke skyldes diagnosen personen har fått, men har sin årsak i at personen ikke har nødvendig kunnskap, vil ikke Fylkesmannen kunne opprette vergemål.
- 5) Opprettelse av vergemål er i utgangspunktet en frivillig ordning. Det er derfor et vilkår at personen selv skriftlig samtykker til at det opprettes vergemål. Hvis personen forstår hva vergemål innebærer, og han eller hun ikke samtykker til ordningen, kan ikke Fylkesmannen opprette vergemål. Enkelte personer vil, som følge av tilstanden vedkommende er i, ikke forstå hva opprettelse av vergemål vil si. I disse tilfellene kan Fylkesmannen, dersom det foreligger en legeerklæring som bekrefter at personen ikke forstår dette, opprette vergemål uten personens samtykke. Det vil for eksempel kunne være aktuelt dersom personen har langtkommen demenssykdom eller alvorlig psykisk utviklingshemming. For mer informasjon om denne vurderingen, se avsnittene under deloverskriften «Utfylling av skjema for legeerklæring og vurdering av samtykkekompetanse» under.

Hvis Fylkesmannen kommer frem til at vilkårene, som er gjennomgått over, er til stede, og at dette er dokumentert gjennom opplysninger fra lege, vil vi fatte vedtak om opprettelse av vergemål.

Utfylling av skjema for legeerklæring og vurdering av samtykkekompetanse

For at Fylkesmannen skal ha grunnlag for å vurdere om vilkårene for vergemål er oppfylt har vi behov for en legeerklæring/sakkyndigerklæring.

Ved innsendelse av slik erklæring kan eget skjema for dette benyttes. Skjemaet er tilgjengelig på www.vergemal.no.

Legen/den sakkyndige skal ta stilling til:

1. Personens tilstand eller diagnose

- Begrepet «sinnslidelse» i vergemålsloven brukes som en samlebetegnelse og omfatter organisk betingede sinnslidelser som demens, men også ulike former for psykoser, herunder bipolar lidelse og schizofreni, samt andre typer mentale eller atferdsmessige lidelser som har oppstått som følge av skade, sykdom eller stoffbruk.
- Psykisk utviklingshemming. Forstyrrelser i den psykologiske utviklingen (bl.a. autisme) vil også kunne omfattes.
- Rusmiddelmisbruk, omfatter misbruk av både alkohol, narkotika og medikamenter.
- Alvorlig spillavhengighet fordrer et omfang som innebærer at vedkommende ikke er i stand til å «ivareta sine forpliktelser».
- «alvorlig svekket helbred» omfatter alle former for fysiske svekkelser som kan medføre at en person ikke selv makter å ivareta sine interesser. Tilstandene man her tenker på kan både være medfødte, ha en sykdomsårsak eller være en følge av ulykke. Invalidiseringen kan ha rammet sanseapparatet, bevegelsesapparatet eller funksjonen av indre organer. Ofte vil det dreie seg om en kombinasjon av svekkelse i flere legemsfunksjoner.

Dersom personen har flere diagnoser, men hver enkelt diagnose ikke oppfyller ett av vilkårene, kan personens samlede tilstand og diagnoser sett i sammenheng med personens hjelpebehov i enkelte tilfeller unntaksvis oppfylle lovens vilkår.

2. Vurdering av årsakssammenheng mellom personens fysiske eller psykiske tilstand og personens hjelpebehov

Legen eller annen sakkyndig må bekrefte at det er behov for verge fordi personens fysiske eller psykiske tilstand medfører at vedkommende ikke er i stand til å ivareta egne interesser. Interessene kan omfatte økonomiske og/eller personlige forhold. Hjelpebehovet må beskrives.

3. Vurdering av personens samtykkekompetanse – evne til å forstå hva vergemål innebærer.

Personens evne til å forstå hva et samtykke til vergemål innebærer må vurderes konkret i relasjon til spørsmålet om opprettelse av, eller endring av eksisterende, vergemål. Forutsetninger for den det gjelder kan anses å ha en slik evne er at vedkommende kan uttrykke et valg, evner å forstå informasjon som er relevant for opprettelse eller endring av vergemål, og mulige konsekvenser av en slik beslutning, og har evne til å resonnerer rundt dette i nødvendig utstrekning. Følgende spørsmål vil kunne være til hjelp ved vurderingen:

- Forstår personen hva et vergemål innebærer, hva det vil si å få hjelp av en verge og hva en verge kan bistå med?
- Forstår vedkommende hva et samtykke til vergemål innebærer?
- Er personen i stand til å forstå begrunnelsen for opprettelse av, eller endring av, vergemål?

- Kan personen resonnerer og vurdere konsekvensen av å ha verge/ikke ha verge?
- Kan personen gjøre et selvstendig valg når det gjelder om vedkommende ønsker å ha verge, og om hvem som skal være verge?
- Har vedkommende uttrykt ønske om å ha verge eller å endre eksisterende vergemål?

Dersom personen vurderes å være samtykkekompetent, må det fremgå av erklæringen om personen samtykker og eventuelt hva personen samtykker til (opprettelse eller endring av vergemål, omfanget av vergemålet, valg av verge, forvaltning av midler).

Spesielle tilfeller - vergemål med fratakelse av rettslig handleevne

I de aller fleste tilfeller vil et ordinært, frivillig vergemål – vergemål *uten* fratakelse av rettslig handleevne, som vi har gjennomgått vilkårene for i avsnittene over, dekke personens hjelpebehov. Fylkesmannen vil derfor ikke gå nærmere inn på vilkårene for vergemål *med* fratakelse av rettslig handleevne da denne ordningen er forbeholdt ytterst få og spesielle tilfeller.

Fylkesmannen vil imidlertid gjøre oppmerksom på at det finnes en slik ordning for personer som har et særlig behov for vern – enten mot egne handlinger eller mot andres utnyttning. Det vil for eksempel kunne være tilfelle dersom det er en konkret mistanke om alvorlig økonomisk utnyttning og personen med et hjelpebehov er ute av stand til å motsette seg handlingene på grunn av sin helsetilstand. Et annet eksempel kan være at en psykisk syk person i dårlige perioder handler på bakgrunn av vrangforestillinger og pådrar seg stor gjeld. For mer informasjon se eget informasjonskriv om vergemål med fratakelse av rettslig handleevne.

Det er domstolen som eventuelt må beslutte at det skal opprettes vergemål *med* fratakelse av rettslig handleevne. Fylkesmannen kan i særlige tilfeller treffe et midlertidig vedtak om dette i påvente av rettens behandling.

Valg av verge

Hvis personen det er begjært vergemål for er samtykkekompetent vil vedkommendes rett til selvbestemmelse respekteres så langt det er mulig. Dette gjelder, som tidligere nevnt, også valg av verge. Den som sender melding om behov eller begjærer opprettelse av vergemål kan også foreslå en verge. Det vil særlig være aktuelt dersom den vergetrengende av helsemessige årsaker ikke er i stand til å ta stilling til det selv eller den som melder fra/begjærer opprettelse eller endring av vergemål har opplysninger om pårørende som er egnet og villig til å påta seg vervet som verge. Melder/begjærer kan også ha opplysninger om det motsatte – at det er nærmere bestemte personer som ikke bør ha dette vervet.

Fylkesmannen oppnevner vanligvis én av personens nærstående, for eksempel personens ektefelle eller en sønn/datter, som verge. Bakgrunnen for dette er at det ofte anses å være til det beste for den vergetrengende å ha en verge som kjenner vedkommende godt. Det vil også spare personen for kostnaden med å ha en fast profesjonell verge.

Det er imidlertid ingen rettighet å bli oppnevnt som verge selv om man står personen nær, og Fylkesmannen er ikke bundet av forslaget vi mottar². I enkelte saker, hvor Fylkesmannen for eksempel har opplysninger om at det er høyt konfliktnivå i familien, vil vi vurdere om det må anses å være til den vergetrengendes beste at det oppnevnes en utenforstående profesjonell verge. Fylkesmannen vil i så tilfelle oppnevne en fra vårt faste vergeteam som vi mener har forutsetning for å håndtere oppdraget som verge ut i fra den vergetrengendes hjelpebehov.

² Etter vergemålsloven § 28 er denne beslutningen overlatt til Fylkesmannens skjønn.

Alternativer til vergemål

Mange oppgir at de ønsker å unngå vergemål og offentlig innblanding. Det finnes alternativer til vergemål, også etter at personen med hjelpebehov av helsemessige årsaker er ute av stand til å ta avgjørelser på egne vegne:

- **Legalfullmakt** – gir personens nærstående en representasjonsrett uten at man har en fysisk fullmakt³. Denne representasjonsretten er imidlertid svært begrenset. Den nærstående kan kun ivareta personens økonomiske disposisjoner knyttet til bolig og dagligdagse innkjøp. Skal det foretas større disposisjoner på personens vegne, for eksempel kjøp eller salg av bolig, er man utenfor denne representasjonsretten. I praksis er det vanlig at nærstående henvender seg til banken med en legeerklæring som bekrefter at personen er ute av stand til å ivareta sine interesser på grunn av sinnslidelse, demenssykdom eller alvorlig svekket helbred for å få betalt regninger. Ordningen gir imidlertid ikke nærstående disposisjonsrett til personens kontoer.
- **Fremtidsfullmakt** - Ved å opprette en fremtidsfullmakt får man anledning til å bestemme over eget liv også etter at man av helsemessige årsaker er ute av stand til å ta avgjørelser på egne vegne. Det kan bestemmes hvem som skal ivareta personens interesser, på hvilke områder og hvordan det skal gjøres. For å kunne opprette en slik fullmakt må personen ha nødvendig forståelse for betydningen av å opprette en fremtidsfullmakt og fremtidsfullmaktens innhold (se informasjonsskrivets side 2 og avsnitt om samtykkekompetanse). Fullmakten må også oppfylle enkelte formkrav for å være gyldig. For mer informasjon om denne ordningen se egne informasjonsskriv om dette under «alternativer til vergemål» på www.fmoa.no.

Ytterligere veiledning

Dersom noe er uklart eller det trengs veiledning ved utførelsen av vergemålet, står Fylkesmannen til tjeneste. Ta derfor gjerne nærmere kontakt med oss.

Telefon: 22 00 37 00 (10.00-14.00, stengt onsdag)

Postadresse: Fylkesmannen i Oslo og Akershus, vergemålsavdelingen, postboks 8111 Dep
0032 Oslo

E-post: fmoapostmottak@fylkesmannen.no.

Kontor: Statens hus, Tordenskioldsgate 12, Oslo, inngang fra sjøsiden (Rådhusplassen)

³ Denne retten følger av vergemålsloven § 94